

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันมีกระแสความสนใจและตระหนักในความสำคัญของศิลปะพื้นบ้านมากขึ้น ดังเห็นได้จากในปี พ.ศ.2541-2543 ซึ่งภาครัฐได้กำหนดให้เป็นปีแห่งการเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและสืบทอดสร้างสรรค์พัฒนาภูมิปัญญาไทย อีกทั้งมีการกำหนดให้วันที่ 2 เมษายนของทุกปี เป็นวันอนุรักษ์มรดกไทย(กรมศิลปากร, 2543) มีการนำศิลปะพื้นบ้านมาจัดแสดงสู่สาธารณชนอยู่บ่อยครั้ง แต่สิ่งสำคัญคือการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ความรัก ความภาคภูมิใจ ความตระหนักในความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทยแก่เด็กและเยาวชนรุ่นต่อไป ในฐานะของคนไทยจะต้องสำนึกในหน้าที่ต่อมาตุภูมิที่จะพึงดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องเร่งกระทำอย่างเต็มความสามารถและสติปัญญาที่มีอยู่ในตน ในฐานะสถาบันการศึกษาระดับสูงสุดคือ สถาบันอุดมศึกษาที่ได้แสดงบทบาทและภารกิจหลักทางการศึกษา จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การจัดการเพื่อมุ่งสู่การผันแปรองค์ความรู้ใหม่จากอารยธรรมประเทศให้เข้ากับองค์ความรู้เดิมได้อย่างมีดุลยภาพ ภายใต้กระแสการปะทะกันระหว่างโลกาภิวัตน์และบริบทของชุมชนที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและจะเกิดขึ้นในอนาคต(นิตยา พรหมวนิช, 2543) วิธีการหนึ่งคือการให้การศึกษา โดยมีการสอดแทรกเรื่องของศิลปวัฒนธรรมไทยไว้ในการศึกษาทุกระดับ(สุลักษณ์ศรีบุรี, 2536) การศึกษาจะต้องมีความทันสมัย ปรับตัวยืดหยุ่นตลอดเวลา สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ใหม่โดยให้มีการโยนโยนความรู้ซึ่งกันและกัน เน้นทำให้ทุกคนได้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข มุ่งค้นหาภูมิปัญญาไทยแสดงออกซึ่งสิ่งที่มีศักยภาพ สามารถก้าวทันโลกเดินทางไปพร้อมกับโลกของข้อมูล คัดสรรพิจารณาภูมิปัญญาโลกที่ดีนำมาผสมผสานประยุกต์ใช้กับตนเอง สนองตอบต่อความต้องการของท้องถิ่นและยังดำรงความเป็นไทยไว้ได้อย่างมั่นคงตลอดไป(นิตยา พรหมวนิช, 2543)

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2543 :1-6) ได้กล่าวถึงกระบวนการทัศน์ใหม่ในอุดมศึกษาไทยไว้ว่า ในปัจจุบันอุดมศึกษาไทยต้องระวังกับดักโลกาภิวัตน์(Globalization) คือ การระวังไม่ให้อุดมศึกษาไทยตกอยู่ภายใต้กับดักเรื่องความเจริญด้านเทคโนโลยี และเอเชียานิวัตน์(Asianization) คือ อิทธิพลญี่ปุ่น เกาหลีและจีน สิ่งที่เราจำเป็นต้องแสวงหากระบวนการทัศน์ใหม่คือทางเลือกที่ 3 (Third alternative paradigm) หรือการกลับสู่ท้องถิ่นนิยม หรือท้องถิ่นภิวัตน์

(Localization) คือ การกลับไปหาท้องถิ่น กลับไปหาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะเป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในความสนใจในระดับนานาชาติดังเห็นได้จากประเทศออสเตรเลียได้ศึกษาเรื่อง Local wisdom กับอุดมศึกษาของเอเชีย ไว้ในหนังสือชื่อว่า Local Knowledge and Wisdom in Higher Education และการอุดมศึกษาไทยควรเล่นทางเลือกที่ 3 ให้ชัดเจนขึ้นในแง่มุมต่างๆ ที่มีความหลากหลายให้เกิดขึ้นทั้งเรื่องแนวคิด เรื่องของวิธีการพัฒนาการสร้างหลักสูตร การเรียนการสอน การบริหาร การจัดการ ตลอดจนบทบาทของอุดมศึกษาต่อสังคมไทย ให้ลึกให้ชัดเจนจนกระทั่งเราเริ่มมีกระบวนทัศน์ที่ชัดเจน

อย่างไรก็ตามการที่อุดมศึกษาไทยจะเล่นในเรื่อง Globalization , internationalization , technologicalization , standardization , privatization ไปตามกระแสกระบวนทัศน์(paradigm)ในทิศทางของโลกาภิวัตน์นี้ เราศึกษาลึกไปใน 4-5 กระแสดังกล่าวเท่าไรก็ยังไม่สู้ฝังใจได้ ถ้าผู้ใดก็เป็นในแง่ตามทันเขาเท่านั้นเอง แต่ถ้าเราเล่นไปในทางเลือกที่ 3 ได้เมื่อไร จะทำให้การอุดมศึกษาไทยพบทางออกมีจุดเด่นของไทยเอง และจะเป็นจุดสำคัญของอุดมศึกษาของโลกอย่างมากทีเดียวโดยกระบวนทัศน์ทางเลือกที่ 3 ของการอุดมศึกษาไทยต้องให้ความสำคัญ 3 เรื่องได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพหรือคุณภาพของคนไทยให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ ใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขและใช้ชีวิตร่วมกับสังคมได้ 2) การอุดมศึกษาไทยต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้นคืออุดมศึกษากับสังคมไทย ต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นการอุดมศึกษาจะต้องเป็นการเติบโตที่เกิดจากพลังผลักดันในสังคมของเราเองไม่ใช่พลังผลักดันที่เกิดจากภายนอกเป็นสำคัญ 3) อุดมศึกษาไทยจะต้องเชื่อมโยงกับภูมิภาคและโลกภายใต้กรอบที่มีลักษณะเท่าเทียมกัน ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ของกระแสธารทางเดียวที่มาจากโลกโลกาภิวัตน์เป็นสำคัญ เราต้องปรับองค์กรอุดมศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการสร้างสรรคิชาการให้ได้ เรียกว่า Creative and Productive Organization ให้ได้ ไม่ใช่เป็นแต่เพียง Receive and Consume Organization เท่านั้น ไม่ใช่แค่รับและกับริโภคความรู้ แต่เราต้องสร้างสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการสร้างสรรค และพัฒนาความรู้ใหม่ขึ้นมาให้ได้ และจากกระบวนทัศน์นี้จะนำไปสู่การคิดค้น สร้างและพัฒนาความสิ่งใหม่ๆขึ้นมา

นิตยา พรหมวนิช (2543: 141-144) กล่าวว่าสถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนกระบวนกรรมการจัดการศึกษาให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชนในทุกด้านแก้ไขจุดด้อยที่ปรากฏถึงจุดเด่นให้เห็นอย่างชัดเจนคือมีการสร้างองค์ความรู้โดยอิงภูมิปัญญาไทยมุ่งเน้นการวิจัยและการปฏิบัติจริง ประสานกับความรู้จากนานาชาติ มุ่งค้นหาภูมิปัญญาไทยผสมผสานประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น มุ่งสร้างหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นและมีความหลากหลาย รวมทั้งมีวิธีการสอนหลากหลายตามความต้องการของบุคคล เน้น

ให้ประสบการณ์ตรง รู้จักคิดและแก้ไขปัญหา รู้จักการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาเพื่อมวลชน เน้นความเสมอภาค เสริมสร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้อย่างกว้างขวางเพื่อโยงใยความรู้ซึ่งกันและกันโดยเริ่มจากชุมชนท้องถิ่น โดยหลักการการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องพิจารณาถึงตามลำดับคือ 1) สิ่งกำหนดหลักสูตร 2) ขั้นตอนการนำภูมิปัญญาไทยบูรณาการเข้าสู่หลักสูตร และภาพลักษณ์ของหลักสูตรที่ควรจะเป็น

วัฒน์ จูฑะวิภาต (2541) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่จะต้องศึกษาศิลปะพื้นบ้าน ไร่ว่าการศึกษารื่องศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) วัฒนธรรมพื้นบ้าน (Folk Culture) และวิชาการในเชิงคติชนวิทยา (Folklore) เริ่มมีขึ้นอย่างจริงจังเมื่อไม่นานมานี้ ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อเสนอแนะขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่มีมติให้ทุกชาติในโลกที่เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือวัฒนธรรมชาวบ้านที่มีอยู่ในแต่ละประเทศ เพราะวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมชาวบ้านเหล่านี้กำลังจะเสื่อมสูญไปเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้นโดยอาศัยเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบัน สาเหตุสำคัญที่องค์การสหประชาชาติรณรงค์ให้มีการศึกษาเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านก็เพราะว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมแห่งชาติและวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตที่แท้จริงของประชาชนศิลปะพื้นบ้านเป็นรากฐานของศิลปะประจำชาติ

ตลอดเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่เน้นรูปแบบมากกว่าสาระ เน้นทรัพย์สินสมบัติมากกว่าภูมิปัญญาสมบัติ เน้นความรู้แบบสูตรสำเร็จมากกว่าความรู้ที่ได้มาจากการสร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญาของตนเอง เน้นการได้มาอย่างฉาบฉวยมากกว่าการได้มาด้วยความเหนียวยาก ฯลฯ ปี พ.ศ. 2544 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกช.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษด้านทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง (สวพทศ.) และคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จึงได้ระดมความคิดทั้งในระบบและนอกระบบเพื่อสังเคราะห์ความคิด สรุปลง และนำเสนอแผนกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาพฤศิลป์ศึกษา (Arts Education) สำหรับสังคมไทยขึ้น อันเป็นแผนสำคัญทั้งในแง่ของการปฏิรูปศิลปศึกษา การร่วมขบวนการปฏิรูปพร้อมไปกับทุกกลุ่มวิชา ตลอดจนดำเนินไปพร้อมกับการปฏิรูปการศึกษาและสังคมทั้งระบบ เพื่อให้สังคมไทยมีภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง เชื่อมมั่นในภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล แผนกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาพฤศิลป์ศึกษาสำหรับสังคมไทยเป็นแผนกลยุทธ์ซึ่งสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมและชุมชนทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

เป็นการแสดงออกจากสภาพการรู้คิด(cognition)และจินตนาการ(imagination) เพื่อสะท้อนวัฒนธรรม(culture) ภูมิปัญญา(wisdom) และสุนทรีย์(aesthetic) ของปัจเจกบุคคลที่สัมพันธ์กับชุมชน ความเป็นชาติและเป็นสากล มีพลังในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จินตนาการสุนทรีย์และการพัฒนาวัฒนธรรมบูรณาการ(integrate culture) ในสังคม (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545)

ทฤษฎีสนับสนุนการศึกษาพหุศิลปศึกษา แบ่งออกเป็น 5 ทฤษฎีดังนี้ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545)

1. ทฤษฎีเชิงแบบแผน (DBAE. or Discipline – Based Arts Education) คือ ศิลปศึกษาที่มุ่งเน้นแบบแผนหรือหลักเกณฑ์แทนการแสดงออกเฉพาะตัว โดยพัฒนาแกนสำคัญในการสอน 4 แกนคือประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ และศิลปสร้างสรรค์

2. ทฤษฎีเชิงพหุปัญญา(MIAE. or Multiple-Intelligences Arts Education) คือ ศิลปศึกษาที่เชื่อมโยงกับจิตวิทยา สมอง ปัญญา เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนให้บรรลุจุดหมายในการพัฒนาภูมิปัญญาของผู้เรียน พัฒนาทัศนคติ สุนทรีย์ ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ตลอดจนการพัฒนาวัฒนธรรมบูรณาการและมีความคิดแบบองค์รวม

3. ทฤษฎีเชิงภูมิปัญญาไทย (TWAE. or Thai Wisdom Arts Education) คือ ศิลปศึกษาที่เน้นในสองด้านผานกันได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านและภูมิปัญญาที่คิดค้นหรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่

4. ทฤษฎีเชิงศิลปะหลังสมัยใหม่ (PMAE. or Post-Modern Arts Education) คือศิลปศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการบูรณาการความคิดในการสร้างงานศิลปะด้วยสื่อที่หลากหลายปราศจากกำแพงกันหรือกรอบระหว่างประเภทของศิลปะตามความคิดแบบเก่าหรือข้อจำกัดเรื่องการใช้สื่อในการแสดงออกถึงการรับรู้และจินตภาพในรูปแบบงานที่ไม่มีขีดจำกัดใดๆ โดยมีเสรีภาพทั้งจินตนาการ เทคนิค รูปแบบงานที่หลากหลายโดยอิสระ ความหมายของผลงานไม่ได้เป็นความหมายในตัวผลงานเองแต่เป็นความหมายที่เกิดจากการรับรู้ของผู้เสพที่จะเป็นผู้ให้ความหมายของผลงานนั้น โดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่ใช้เป็นข้อมูลสำคัญพื้นฐานการสร้างสรรค์ผลงานหรือเรียนรู้ศิลปะ โดยเฉพาะกลุ่มความคิดแบบหลังสมัยใหม่จะไม่เชื่อเรื่องการสื่อสารสากลหรือภาษาสากล (universal communication) แต่จะเชื่อในเรื่องลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่าง ให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ ชนชั้น เพศ พฤติกรรมทางเพศ ธรรมชาติ พื้นถิ่น ดินแดนต่างๆ เห็นว่าระบบสากล (global) จำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของชุมชน (local) เป็นสำคัญ

5. ทฤษฎีเชิงความสามารถพิเศษ (GCAE. or Gifted Child Arts Education) คือ ศิลปศึกษาที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพ โดยมีแนวคิดหลัก ซีไอเอสเอสทีหรือซิสส์ท (CISST) อันได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์(Creativity) จินตนาการ(Imagination) ความรู้สึกสัมผัส(Sensibility) การจัดระบบ(Systematization) และการพัฒนารูปทรง(Transformation)

จากแนวความคิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในอุดมศึกษาไทย(Third alternative paradigm) ให้ความสนใจเชื่อในเรื่องลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่าง หรือการกลับสู่ท้องถิ่นนิยม หรือท้องถิ่นวิวัฒน์หรือ Localization (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2543 :1-6) และทฤษฎีพหุศิลปศึกษา (Thai Wisdom Arts Education) เห็นได้ว่าเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านในปัจจุบัน เป็นเรื่องที่สำคัญงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(สกศ.)และสังคมโลกในปัจจุบันมองเห็นความสำคัญ เพื่อแก้ไขปัญหาใหญ่คือการขาดความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งความรู้ที่ด้อยอย่างหนึ่งที่ถูกทอดทิ้งไปในการศึกษาในปัจจุบัน การอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาไทย จะทำได้ด้วยกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนเท่านั้นที่จะช่วยนำภูมิปัญญาที่เป็นความภูมิใจของชาติกลับคืนมาสู่สังคมไทยได้ กลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งย่อมมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ยืดยาวไกล ต้นไม้ที่จะออกไปงามไสวกก็เพราะมีรากที่ยื่นออกไปไกล การพัฒนาที่ตัดจากรากเหง้าวัฒนธรรมย่อมอับเฉาหรือคลอนแคลนพังทลาย การพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบันมีการพัฒนาชนิดตัดรากแก้วทางวัฒนธรรมของสังคมไทย จึงเกิดวิกฤตการณ์ทำลายตัวเอง การทำลายวัฒนธรรม เป็นการทำลายตนเองที่ส่งผลกระทบกว้างขวางยาวไกลอย่างยากที่จะแก้ไข(เอกวิทย์ ณ กลาง , 2540:4 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545) ในยุคปัจจุบันที่กำลังเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่เกิดแนวความคิดใหม่ในการหันมาให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ ชนชั้น เพศ พฤติกรรมทางเพศ ธรรมชาติ พื้นถิ่น ดินแดนต่างๆ เห็นว่าระบบสากล(global)จำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของชุมชน (local) รวมทั้งเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน และภูมิปัญญาที่คิดค้นหรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545)

ในทศวรรษที่ 21 ประเทศชาติจะอยู่รอดได้ขึ้นกับคุณภาพของประชาชน บัจฉยที่เสริมสร้างคุณภาพของประชาชนคือ การฝึกอบรมเลี้ยงดูและการจัดการศึกษา โดยส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้เจริญเต็มศักยภาพในหลายมิติจากกระบวนการเรียนรู้ สังคมไทยต้องข้ามจากสังคมข่าวสารข้อมูล(Information Society) มาเป็นสังคมของความรู้(Knowledge Society) ที่ต้องสามารถเชื่อมโยงความรู้กับปัญญาเข้าด้วยกัน และนำคุณค่าในแต่ละสิ่งมาเกื้อกูลกัน การศึกษาไทยมุ่งเน้นให้เรียนเรื่องที่ห่างไกลไม่ได้เรียนเรื่องที่เป็นวัฒนธรรมของชุมชน การเรียนจึงไม่เป็นส่วน

หนึ่งของวิถีชีวิต ทำให้สำหรับแนวคิดใหม่ทางศิลปศึกษาหรือพหุศิลปศึกษาจึงมีการออกแบบให้ภูมิปัญญาไทยเป็นส่วนสำคัญสำหรับการเรียนรู้โดยเปลี่ยนแนวความคิดว่าอย่างน้อยครั้งหนึ่งของเนื้อหาที่เรียนต้องเป็นภูมิปัญญาไทย ถ้าสามารถพัฒนาและถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยให้กลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนได้จะสร้างความสมดุลให้กับสังคมไทยได้มากกว่าการศึกษาแต่ภูมิปัญญาที่นำเข้ามาจากต่างประเทศล้วนๆ โดยให้ชุมชนได้มีบทบาทเป็นผู้จัดการศึกษามากขึ้น การศึกษาในโรงเรียนเป็นเรื่องสมมติไม่ใช่เรื่องจริง เรียนเฉพาะทฤษฎี แนวความคิด การอ่านและการเขียนเท่านั้น การเรียนที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือ การเรียนจากของจริงและเรียนโดยการปฏิบัติ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยการศึกษาจากชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น (รุ่ง แก้วแดง , 2542 : 195 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545)

ศิลปะพื้นบ้านมีความแตกต่างจากศิลปะรูปแบบอื่นๆคืออยู่บนพื้นฐานของคุณค่าที่มีมาแต่เดิมโดยมีองค์ความรู้ที่หลากหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ แสดงบทบาทของศิลปะในการสืบทอดคุณค่าความเป็นมนุษย์ ระบบความเชื่อและรูปแบบสังคม เป็นการเข้าถึงคุณค่าทางศิลปศึกษาได้อย่างชัดเจน (Kristin Goranson Congdon, 1983) แต่การศึกษาศิลปะพื้นบ้าน(folk art)ได้ถูกละเลยทอดทิ้ง ไม่ได้ได้รับความสนใจจากทั้งผู้สอนและผู้เรียนเท่าที่ควร แม้ว่าเป็นเครื่องมือทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ ชาบซึ้ง ภาควิชาใจในท้องถิ่น สร้างความเชื่อมโยงกับชุมชน เป็นการยกระดับการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้เพิ่มมากขึ้นโดยผ่านทางศิลปศึกษาและยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่ศิลปะหลังสมัยใหม่(Postmodern art) ได้เป็นอย่างดี(Alter Muri, 1999)

ในปัจจุบันการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านยังขาดตำราอ้างอิงและอาจารย์ผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถอย่างมาก ในการทำการสอนให้ผู้เรียนมีความสนใจไม่เบื่อหน่าย ในการบูรณาการเชื่อมโยง เปรียบเทียบกับศิลปะต่างๆและศาสตร์ความรู้สาขาอื่นๆ รวมถึงขาดการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังและกำหนดหรือขยายขอบข่ายความเข้าใจให้กว้างมากขึ้นเป็นการปูพื้นฐานไปสู่การปฏิบัติในอนาคตได้ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2545) การหันมาให้ความสำคัญสนับสนุนกับการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความเข้าใจในศิลปะพื้นบ้านจึงควรกระทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อออกไปทำให้สังคมเห็นความสำคัญมีความรู้ความเข้าใจต่อศิลปะพื้นบ้านมากขึ้น ตลอดจนการเผยแพร่ความรู้ทางศิลปะพื้นบ้านได้ต่อไป จึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมล รอดคล้าย (2526) ได้เสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทครูสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆต่อการรักษา อนุรักษ์ สืบทอด ส่งเสริม วัฒนธรรมไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของ จงกมล เสงสุวรรณ

(2540) ได้สรุปแนวโน้มหลักสูตรศิลปศึกษาระดับปริญญาตรีของสถาบันราชภัฏในทศวรรษหน้า (2540-2550)ว่า วิชาศิลปะพื้นบ้านเป็นรายวิชาเลือกหนึ่งที่มีความสำคัญและต้องมีในหลักสูตรศิลปศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียว (2539)ได้สรุปว่านักศึกษาศิลปศึกษามีความเห็นด้วยกับความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและวิธีการอนุรักษ์ เพราะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันของบุคคลและสังคมส่วนรวม โดยมีสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นเป็นแกนนำ ในการศึกษา รวบรวม วิจัย จัดทำเอกสารเผยแพร่ และการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน การจัดหลักสูตรและกิจกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์ และผลิตบุคลากรที่มีความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ ส่งเสริมการทำวิจัย ให้บริการแก่สังคมในการทำเอกสารเผยแพร่ รวบรวมทำเนียบบุคคลและแหล่งผลิต รวมทั้งเปิดอบรมวิชาช่างแก่บุคคลทั่วไป นักศึกษาศิลปศึกษาควรมีบทบาท มีความรู้และความสามารถในการถ่ายทอดวิธีการอนุรักษ์ รวมทั้งเป็นผู้ศึกษา รวบรวมตัวอย่างผลงานและเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านขึ้นในชุมชน รณรงค์ให้สังคมเห็นความสำคัญของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน รวมถึงควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการเรียนการสอนเรื่องการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ให้เด่นชัดในทุกระดับ กำหนดให้วิชาการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านเป็นวิชาบังคับในระดับปริญญาตรีของคณะครุศาสตร์โปรแกรมวิชาศิลปศึกษาและจัดเป็นวิชาเลือกเสรีสำหรับคณะอื่นๆ ควรมีการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นของอาจารย์ นักศึกษาระดับต่างๆ ศึกษาค้นคว้าถึงวิธีการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านอย่างเป็นแบบแผน เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วลัยยา โกสุม (2530) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรศึกษาวัฒนธรรมสาขาต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยได้สมบูรณ์ทุกด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัมรังศักดิ์ อัมรังเลิศฤทธิ (2540)ได้สรุปผลการวิจัยว่า หลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า(พ.ศ. 2541-2550) ควรเป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะผสมผสานเพื่อพัฒนาสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นของประเทศ โดยมีจุดประสงค์ให้เห็นคุณค่าของศิลปะภูมิปัญญาไทยที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนา ที่สอดคล้องกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีการเชื่อมโยงเนื้อหาสาระและวิธีการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ โดยให้มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับชีวิตจริงมากขึ้นเน้นการใช้สื่อของจริงในท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชิต แก้วเพ็ง(2533) พบว่า บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดพิษณุโลกที่กระทำมากที่สุดในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านคือ ครูส่วนใหญ่นำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสอนสอดแทรกในกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจรีต บัวพิมพ์(2529) มีข้อเสนอแนะให้สถาบันอุดมศึกษาทั้งสาย

วิทยาศาสตร์และสายสังคมศาสตร์ควรให้ทุกคนได้เรียนวิชาพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่บ้านทุกคณะวิชา ควรให้นิสิตนักศึกษาที่เรียนวิชาวัฒนธรรมที่บ้านมีโอกาสได้พบประสบการณ์ตรงจากภาคสนาม ให้นิสิตนักศึกษามีโอกาสเรียนวิชาวัฒนธรรมที่บ้านจากอาจารย์ที่จบวิชานี้โดยตรง สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัจฉรา ทองพลาย(2530)พบว่าการศึกษาศิลปะที่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่บ้านที่มีความสำคัญกับการศึกษาในระดับต่างๆของไทย

ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะมีผู้เห็นความสำคัญและให้ความสนใจในการศึกษาในเรื่องศิลปะที่บ้านอยู่จำนวนพอสมควรก็ตาม จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะที่บ้านจำนวนหนึ่งได้ข้อมูลเบื้องต้นด้านสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสมมติฐานก่อนทำการศึกษาวิจัยว่าผู้สอนวิชาศิลปะที่บ้านส่วนใหญ่ศึกษาวิชานี้และสอนโดยมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลตามความสนใจ ความเข้าใจส่วนตัวเป็นหลักและนำความรู้ที่มีไปใช้ในการสอน โดยขาดความร่วมมือ ความสนับสนุน การส่งเสริม และการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเกือบทุกด้านระหว่างสถาบันอุดมศึกษาทั้งในภูมิภาคและต่างภูมิภาค ขาดมาตรฐานในการสอนวิชาศิลปะที่บ้านที่ดีมีประสิทธิภาพที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนและสนใจในวิชาศิลปะที่บ้านได้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดข้อสงสัยและเกิดปัญหาการวิจัยว่า การเรียนการสอนวิชาศิลปะที่บ้านในหลักสูตรศิลปศึกษาระดับปริญญาตรีในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยเป็นอย่างไรในปัจจุบัน และจะเป็นจริงหรือสอดคล้องตามข้อสันนิษฐานเบื้องต้นหรือไม่มากนักเพียงใด อาจารย์ผู้สอนนักวิชาการศิลปะที่บ้าน และนักศึกษาศิลปศึกษามีความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่บ้านในปัจจุบันอย่างไรในสังคมไทย วิชาศิลปะที่บ้านเป็นวิชาที่สำคัญที่ทำให้บัณฑิตศิลปศึกษามีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงความรู้ในหลากหลายด้านบูรณาการเข้าด้วยกัน เพราะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยในหลายมิติ อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่บ้านที่มีประสิทธิภาพย่อมสามารถทำให้ผู้เรียนมีความสนใจและมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นได้ ซึ่งต้องอาศัยผู้สอนที่มีทั้งความรู้ประสบการณ์ในการสอนมานานปี สถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่ให้ความสำคัญและส่งเสริมสนับสนุนต่อการผลิตผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ให้เพิ่มมากขึ้น การทำการวิจัยการศึกษารับการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่บ้านจึงมีความสำคัญ เพื่อทราบถึงข้อมูลการเรียนการสอนที่เป็นอยู่ ปัญหาอุปสรรคในการเรียนการสอน และด้านอื่นๆ

การเรียนการสอนวิชาศิลปะที่บ้านในหลักสูตรศิลปศึกษาระดับปริญญาตรีในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย(เดิม) มีการสอนใน 4 สถาบันการศึกษา อันได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันยังไม่เคยมี

การศึกษาเชิงสำรวจถึงการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านจากทั้ง 4 สถาบันทำให้ไม่ปรากฏข้อมูลว่า การเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านมีสภาพ มีปัญหา เป็นอย่างไรและมีความต่างจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นอย่างไรบ้าง ตลอดจนความคิดเห็นทั้งจากอาจารย์ผู้สอน นักวิชาการ และนักศึกษาศิลปะพื้นบ้านเป็นอย่างไร อันเป็นเหตุสำคัญและสร้างแรงจูงใจให้ผู้วิจัยทำการศึกษารื่องนี้ขึ้น เพื่อสำรวจและรับทราบข้อมูลความเป็นจริงที่ปรากฏในการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านจากความคิดเห็นทั้ง 3 กลุ่มประชากรดังกล่าวในด้านต่างๆ ทั้ง ด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านวัตถุประสงค์ ด้านเนื้อหา ด้านวิธีหรือรูปแบบการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดประเมินผล ปัญหาการเรียนการสอน สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และปัญหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม

จากความเป็นมาและความสำคัญข้างต้นเห็นได้ว่าการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านมีความสำคัญอย่างมากต่อหลักสูตรศิลปศึกษาระดับอุดมศึกษาในการผลิตบุคลากรศิลปศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ มีความภาคภูมิใจ และมองเห็นความสำคัญในภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และภูมิปัญญาที่คิดค้นขึ้นมาใหม่(TWAE. or Thai Wisdom Arts Education) (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545) อันแสดงถึงความเป็นชาติที่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากชาติอื่นๆ และแสดงถึงกระบวนการทัศน์ใหม่ในอุดมศึกษาไทยจากแนวความคิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในอุดมศึกษาไทย(Third alternative paradigm) หรือการกลับสู่ท้องถิ่นนิยม หรือท้องถิ่นภิวัตน์หรือ Localization (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2543 :1-6) เพื่อพร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลงในยุคหลังความเป็นสากล(Post – Modern)ได้ต่อไป รวมทั้งกระแสความสนใจของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นกระแสทางเลือกที่ 3 และงานวิจัยดังกล่าวจึงเป็นมูลเหตุให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านในหลักสูตรศิลปศึกษาระดับปริญญาตรีสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อรายวิชาศิลปะพื้นบ้านในหลักสูตรศิลปศึกษาและใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิจัยในศาสตร์ศิลปศึกษาได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านในหลักสูตรศิลปศึกษาระดับปริญญาตรีในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ในด้านต่อไปนี้คือ (1) ครูผู้สอน (2) ผู้เรียน (3) วัตถุประสงค์การเรียนการสอน (4) เนื้อหารายวิชา (5) วิธีการสอนหรือรูปแบบการเรียนการสอน (6) สื่อการเรียนการสอน (7) การวัดประเมินผล และแบบสัมภาษณ์ในด้านเกี่ยวกับ ปัญหาการเรียนการสอน สภาพสิ่งแวดล้อมทาง

กายภาพ สภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และปัญหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ การเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านในหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย แบบสอบถามมุ่งศึกษาใน ประเด็นดังนี้ ครูผู้สอน ผู้เรียน วัตถุประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหารายวิชา วิธีการสอนหรือรูปแบบการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดประเมินผล แบบสัมภาษณ์มุ่งศึกษาในประเด็น ปัญหาการเรียนการสอน สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และ ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม

2. กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา มี 3 กลุ่ม คือ 1) อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะพื้นบ้าน 2) นักวิชาการศิลปะพื้นบ้าน และ 3) นักศึกษาวิชาศิลปะพื้นบ้านของสี่สถาบันอุดมศึกษา คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หลักสูตรการศึกษาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (สำหรับอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาวิชาศิลปะพื้นบ้าน) และนักวิชาการศิลปะพื้นบ้านจากสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ นอกเหนือจากสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย(เดิม) โดยดำเนินการวิจัยภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2547

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผลการวิจัยนี้จะนำไปอธิบายการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านในปี 2547
2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการเรียนการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้าน ในหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรีในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. วิชาศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง ชื่อรายวิชาหนึ่งในหลักสูตรศิลปศึกษาระดับปริญญาตรีที่ศึกษาเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้านในภาคต่างๆ มีเนื้อหาครอบคลุมในความหมาย แนวคิด ความเป็นมา สาเหตุแห่งการเกิด รูปแบบ ประเภท เอกลักษณ์ การใช้วัสดุและกรรมวิธีการสร้าง

พื้นฐานความคิด การดำรงชีวิต คตินิยม ความเชื่อและการพัฒนารูปแบบ ความเปลี่ยนแปลงและการสลายตัวตลอดจนคุณค่าในด้านสังคมและวัฒนธรรม และการดำรงรักษาศิลปะพื้นบ้านของไทย

2. หลักสูตรศิลปศึกษา ในงานวิจัยนี้ หมายถึงหลักสูตรอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยที่ผลิตบัณฑิตศิลปศึกษา 4 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต วิชาเอกศิลปศึกษา ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลักสูตรการศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกศิลปศึกษาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย(เดิม)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูล
2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. ตรวจสอบความตรงและทดลองใช้เครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านให้มีประสิทธิภาพได้ต่อไป
2. เป็นแนวทางแก่ผู้บริหารหลักสูตรศิลปศึกษา ในการส่งเสริม สนับสนุนรายวิชาศิลปะพื้นบ้านในด้านต่างๆต่อไป
3. เพื่อเป็นแนวทางในการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านในระดับอุดมศึกษาต่อไป
เพื่อเป็นแนวทางในการทำการวิจัยที่ต่อเนื่องต่อไป